

MANTRAJAANA TEE

BIDJA DANDARON

vene keelest tlk Märt Läänemets

Sõnumitooja 23-24, 1989

Budistliku õpetuse keskseks probleemiks kõigis kolmes „sõidukis“ (*yāna*) on lahkumine algusetust ja kannatusterikkast sansaarast lõpp-ideaali – nirvaana suunas. Iga sõiduk viib üle eri viisil ning isegi mõisted „tee“ ja „nirvaana“ võivad neis olla erinevad. Nirvaana teooria mahajaanas langeb kokku tantristliku teooriaga, kuna mõlemad väidavad, et nirvaana on transtsendentne seisund, st ta asub teispool mõistusliku tunnetuse piire. Nirvaana kohta ei saa öelda, kas ta on tekkinud või ei ole, ehk kas ta võib kunagi tekkida; ta pole ei möödunu, praegune ega tulevane. Buddha ise ei andnud nirvaana olemuse konkreetset selgitust.

Mahajaanas tähendab nirvaana ainult kire, vihkamise ja nõmeduse leegi vaibumist, ta ei tähenda hoopiski absoluutset olematust; nirvaana on olemise absoluutne täiuslikkus.

Budistlikud mõtlejad, õpetlased selgitavad asja nõnda: nirvaana pole midagi muud, kui täiesti puhaste teadvuse seisundite voog ja vaimse arengu lõpptulemus. Vaimse arengu lõpptulemusena on ta hüvestav öndsus. Ta on täiustumise siht ja mitte sugugi hävingu kuristik. „Kõige selle hävitamise teel, mis on meis individuaalset, astume me ühendusse kogu universumiga, saame suure kulgemise lahutamatuks osaks.“ Just nõnda jõuavad budistid-mõtlejad järeldusele, et nirvaana on seisund, mis jääb väljapoole „subjekt-objekt“ suhte raame. Temas pole vähimatki jälge individuaalsest „minast“. Nirvaana on sellise tegevuse seisund, mis ei allu põhjuse ja tagajärje (*karma*) seadusele, sest ta on tingimatu vabadus. Ühest küljest on see enesekustutamine, olemise elementide (*dharma* 'de) voogamise katkemine, teisest küljest – absoluutne vabadus sansaara segadustest ja tinglikkusest, kuid mitte mingil juhul häving. Maadhjamika-prasangika koolkonna esindajate sõnul on nirvaana sama, mis šuunja (sanskrit *śūnya* – tühjus), kirjeldamatu, sõnul väljendamatu, loogilise mõtlemise poolt haaramatu. Muuhulgas väidavad nad, et sansaara ja nirvaana on ühtsed, sest kui kaotada sansaara tinglikkused, siis ongi sansaara ja nirvaana üks ja seesama.

Buddha õpetus on järgijatele avatud kahes aspektis: 1) õpetuse filosoofiline olemus; 2) õpetus suurtest teedest. Kuigi tantristlik õpetus hõlmab mõlemat suunda, on nirvaanasse jõudmise viisid selles esitatud teisiti.

Tantristlik õpetus jõuab hulkadeni kahel viisil. Esiteks riddhi (sanskrit *ṛddhi*) teel, mis on potentsiaalselt olemas tantristlikus õpetuses endas. Tantristid ütlevad, et iga otsija, kes oma karma järgi jõuab tantristliku süsteemi juurde ja järgib kõiki selle ettekirjutusi, läbib kuni nirvaanasse jõudmiseni tingimata kõik riddhi ja siddhi (vaimne vägi, mis avaneb indiviidis jooga teostamise ajal) astmed. Riddhi tähendab üleloomulikke vägesid, mis on kõrgemad kui kaheksa tavalist siddhit. Joogi, kes on omandanud riddhi, käib vahetult läbi jumalusega. On olemas teatud pühendsed, mida teostades otsija omandab riddhi. Teine viis õpetuseni jõudmiseks on karma tee. Karma on põhjuse ja tagajärje kõlbeline seadus. Ükski tegu, olgu hea või halb, ei kao jälgi jätmata. Indiviid ei saa põgeneda oma varasemate tegude tagajärgede eest. Möödunu loob tegelikult praegust ja tulevast. „Just karma erinevuse tõttu pole inimesed ühesugused: mõned on pikaealised, mõned mitte, mõned on terved, mõned tõbised.“ Indiviidi elulugu ei alga tema sünnimomendist, vaid kujuneb lõpmatute ümbersündide jooksul. Seepärast on inimesed, nagu kõik muudki olendid sansaaras, vaid ajutised lülid põhjuste ja tagajärgede pikas ahelas, kus ükski lülil pole teistest sõltumatu. Budistlike tantristide arvates inimene, kes kohtab selles elus tantristlikku õpetajat ja, saanud temalt pühenduse, teostab joogat, kohtus selle õpetusega kindlasti eelmistes sündides või lõi vastavate tegudega sellise karma, mis tõi ta praeguses elus tantristliku õpetuse juurde. Buddha tantristlikku õpetust peetakse väga haruldaseks nähtuseks sansaaras. Legendi järgi on olemas tuhat „hüveaja“ Buddhat, kes peavad üksteise järel ilmuma sansaaras ja kuulutama budistlikku õpetust, soodustades nõnda selle levimist. Ühe Buddha viibimisajaks sansaaraas arvatakse mõni tuhat aastat. Järjekorras neljas selles reas on Buddha Sāḅjamuni. Legendi järgi ainult tema, siis veel kolmeteistkümmes ja viimane – tuhandes Buddha kuulutavad tantristlikku õpetust. Ülejäänud 997 Buddhat õpetavad ainult hinajaana teed. Selle legendiga veensid tantristlikud õpetajad oma kuulajaid taolise nähtuse unikaalsuses. Nad arvasid, et iga indiviid, kes on saanud pühenduse selles elus, on kindlasti karma-olend ja tuli tantristliku õpetuse juurde sellkes juba ammu ettevalmistatuna.

Bhagavat (st Buddha) andis tantristlikku õpetust edasi Õpetajale või taevaneidudele (sanskrit *dākinī*), kellelt see jõudis uuesti Õpetajani. Õpetajal, kes traditsiooni kohaselt ja pidevat annab edasi tantra saladust, on tantrismis eriline tähendus. Just selle kohta ütleb Tsongkhapa: „Päikesekiired, kui tugevad nad ka poleks, ei süüta tuld läätse abita. Samamoodi on ka Bhagavati õpetust ilma Õpetajata võimatu omandada ja teostada.“ Tantristlik Õpetaja on õpilasele rohkem kui lihtsalt isiksus, kes juhtus saama tema õpetajaks. Õpetaja on teatud mõttes õpilase isiksus tervikuna, mis kutsub teda käima tantristliku õpetuse teed, kuigi samal ajal on Õpetaja omaette ajalooline isik. Veelgi enam, „Õpetaja-õpilase“ suhte ülemmääraks on reegel: Õpetajas ei tohi kunagi näha ainult inimest, sest sellise suhtumisega on halvatud nii Õpetaja kui ka õpilase püüdlused ületada õpilase tavalised olemasolutingimused, isegi kui viimane on jõudnud selge mõistmiseni. Nõndaviisi ei saa iga juhuslik isik olla Õpetaja ega saa õpilaseks võtta iga esimest vastutulijat. Õpilane, karma-olend, peab jõudma sügavalt läbitunnetatud arusaamiseni õpetuse vajalikkusest. Õpetaja peab endas teostama kõik, mida ta õpetada tahab. Ainult sellistel

tingimustel saavad kujuneda vastastikku kasulikud suhted, millest tekib see, mis on ülimalt tähtis indiviidi edasiseks eluks. Õpilane, kes võtab omaks tantristliku õpetuse, täiustub, süüvib keskendunult, lugedes seejuures mantrat, mis puhastab tema keele igasugusest kõntsast. Kogu see protsess on mõtlusse süüvimise ehk „keskendumise“ teostamine. Eelkõige on see lihtsalt oma tähelepanu suunamine millelegi. Tähelepanu kui meele element on süüvimise lihtsaim liik. Eriliste harjutuste teel (meie ülesanne pole praegu neid kirjeldada) võib tavalist tähelepanuvõimet arendada. Sel puhul jõutakse täiesti erilise seisundini. Asi või mõte, millele keskendutakse, millele võimendatult suunatakse oma tähelepanu, hõlmab teadvuse tervikuna, surudes sealt välja kõik muu. Sel teel jõutakse keskendatava asja püsimiseni teadvuses, transi seisundini, mis mõnikord lõpeb katalepsiaga. Nagu oli juba juttu, ei saa nirvaana tegelikkust loogiliselt tõestada, selleni võib jõuda ainult keskendumise ja kirkastumise abil. Keskendunud mõtlusesse süvenenud joogi „näeb“ oma aalaja-vidžnjaana (sanskrit *ālaya-vijñāna*; see vastab joogatšaara koolkonnas individuaalsele „minale“) tõelise loomuse abil. Nagu valgus, muudab see selgeks nirvaana olemuse. Õpetaja, kes on jooga abil jõudnud teatud tulemusteni, võib oma karmaõpilasele, kui too osutub sobivaks anumaks, anda pühenduse tantristlikesse saladustesse. See tantristlik salaõpetus on võti nirvaana seisundi saladuse avamiseks, tõrksa teadvuse kontrolli ja allutamise viis, juhend tegelikkuse vahetu intuiitse tajumiseni jõudmiseks.